

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 631.11:631.16

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.11>

JEL Classification: Q12, Q13

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6130-7145>

Пархомець М.К.,

д-р екон. наук, професор, консультант,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5386-5679>,

*Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН України,*

Уніят Л.М.,

*д-р екон. наук, доцент, професор кафедри
фундаментальних та спеціальних дисциплін,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8792-0245>,

*Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль,*

Чорна Н.П.,

*д-р екон. наук, професор, професор кафедри
бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9719-6043>,

*Навчально-науковий інститут інноватики, природокористування та
інфраструктури Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль,*

Градовий В.В.,

доктор філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент», виконавчий директор,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3163-7779>,

ПАП «Дзвін» Чортківського району Тернопільської області

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Parkhomets M.K.,

*dr.sc.(econ.), professor, consultant, Ternopil state agricultural experimental s
tation of Institute of agriculture of Carpathian region of the NAAS of Ukraine,*

Uniat L.M.,

*dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor at the department of fundamental
and special disciplines, NERIEEM, West Ukrainian National University,*

Chorna N.P.,

*dr.sc.(econ.), professor, professor at the department of business analytics
and innovative engineering, ERIEEM, West Ukrainian National University, Ternopil,*

Hradovyi V.V.,

*PhD in the specialty 073 "Management", executive director,
PAE "Dzvin" of Chortkiv district, Ternopil region*

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC DIRECTIONS OF EFFECTIVE ACTIVITY OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

Постановка проблеми. Рівень ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в більшості підприємств України за останні 5–10 років, як свідчить практика, суттєво зменшився і не відповідає сучасним вимогам й потребам. Сучасні вимоги й потреби національної економіки зумовлюють необхідність підвищувати ефективність діяльності усіх підрозділів агропромислового виробництва, що сприятиме поліпшенню рівня життя народу України. Тому рівень економічної ефективності виробництва

агропромислової продукції та напрямки її підвищення як у конкретних регіонах, так і країни загалом є надзвичайно актуальною проблемою, що зумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-економічні напрями ефективного сільськогосподарського виробництва та конкурентоспроможності продукції й галузей загалом знайшли певне відображення у наукових працях: В. Андрійчука [1], В. Дем'яненка, П. Саблука та ін. [2], Т. Дудара [3], Ю. Лупенка, В. Месель-Веселяка [4], М. Зубця [5] та багатьох інших вчених [6; 7; 8; 9; 10]. Водночас, проблеми ефективного аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності, особливо молочно-м'ясного скотарства й свинарства в окремих регіонах й підприємствах, потребують подальшого дослідження, враховуючи регіональні особливості, сучасні проблеми й вимоги АПК України.

Постановка завдання. Метою статті є ретроспективний аналіз досягнутого рівня ефективності виробництва аграрної продукції та обґрунтування напрямів ефективної діяльності підрозділів підприємства ПАП «Дзвін» на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика аграрного виробництва засвідчує, що кінцевою метою ведення кожного підрозділу підприємства країни є збільшення отримання обсягів валового доходу і прибутку. Такого результату аграрного бізнесу, як свідчить практика, можна досягнути під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників. До головних внутрішніх чинників ефективного аграрного виробництва необхідно віднести: забезпечення потреби у матеріально-технічних засобах та пального; наявність трудових ресурсів та їх раціональне використання; дотримання агротехнічних умов ведення землеробства; підвищення урожайності всіх культур; інноваційне управління організацією виробництва і збуту продукції; дотримання високого рівня її якості та ін.

Основними зовнішніми чинниками ефективного аграрного виробництва в підприємствах країни є: модернізація та інноваційне оновлення машинно-тракторного парку підприємства; техніко-технологічне оновлення сільського господарства шляхом використання еколого-економічної, енерго- і ресурсозберігаючої техніки й новітніх технологій, паритетного ціноутворення на технічні ресурси і аграрну продукцію та ін. Практика передових підприємств засвідчує, що чим ліпше вони забезпечені матеріально-технічними новітніми й прогресивними ресурсами, тим швидше такі підприємства досягають інтенсифікації аграрного виробництва, підвищення урожайності культур, зниження собівартості продукції й ефективності її виробництва, зростання продуктивності праці та її оплати.

Аналіз ефективності виробництва продукції в досліджуваному підприємстві ПАП «Дзвін» розпочали із структури посівних площ і системи сівозмін у рільництві, які здійснюють вагомий вплив на рівень ефективності виробництва. Динаміку посівних площ сільськогосподарських культур та їх структуру в ПАП «Дзвін» наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка посівних площ агрокультур в ПАП «Дзвін»
Чортківського району Тернопільської області**

Назва культур	В середньому за 2017–2021 рр.		В середньому за 2022–2024 рр.		Відхилення в середньому 2022–2024 рр. (+, -) до 2017–2021 рр.
	зібрана площа, га	структура культур, %	зібрана площа, га	структура культур, %	
Зернові та зернобобові, всього	5905	62,9	5059	53,4	-846
з них:					
– пшениця озима	2935	31,3	1941	20,5	-994
– кукурудза на зерно і силос	1940	20,7	3018	31,9	+1078
– ячмінь	548	5,8	195	2,1	-353
– гречка	15	0,2	47	0,1	+32
– горох	467	5,0	-	-	-467
Культури олійні, всього	2292	24,4	3369	35,6	+1077
з них:					
– соя	456	4,9	578	6,1	+122
– соняшник	781	8,3	1698	17,9	+917
– ріпак і кольза	1055	11,2	1093	11,5	+38
Буряки цукрові	1049	11,2	833	8,8	-216
Кормові культури, всього	135	1,4	209	2,2	+74
з них:					
– багаторічні трави	50	0,5	66	0,6	+16
– однорічні трави	80	0,5	143	1,5	-80
Всього посівних площ	9381	100	9470	100	+89

Джерело: розраховано за даними підприємства

Як свідчать дані табл. 1, в підприємстві за останні роки посіви зернових та зернобобових культур суттєво зменшилися. Так, їх посівна площа в середньому за 2017–2021 рр. становила 62,9 %, а в 2022–2024 рр. – 53,4 %, зокрема зменшилося: пшениці – на 994 га; ячменю – на 353 га; гороху – на 467 га. Зменшилися посіви цукрових буряків, відповідно, на 221 га.

Зазначимо, що в господарстві фахівці врахували попит і пропозицію на продукцію, рівень урожайності та ефективності вирощування сільськогосподарських культур в умовах конкретної природно-кліматичної зони, виробництво продукції рослинництва, що відповідає їх вимогам і потребі.

Варто вказати, що в сучасних умовах функціонування агропідприємств головним напрямом збільшення обсягів виробництва продукції й підвищення економічної ефективності рослинництва, як свідчить практика, є зростання урожайності усіх культур. Динаміку урожайності агрокультур в ПАП «Дзвін» наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Урожайність культур в рослинництві ПАП «Дзвін»
Чортківського району Тернопільської області**

Культури	В середньому за:		Відхилення в середньому 2022–2024 рр. (+, -) до 2017-2021 рр.
	2017–2021рр., ц/га	2022–2024 рр., ц/га	
Зернові та зернобобові, всього	63,8	97,4	+33,6
з них:			
– пшениця	58,4	69,3	+10,9
– кукурудза на зерно	79,7	118,8	+39,1
– ячмінь	59,3	66,6	+7,3
– гречка	11,3	13,1	+1,8
Культури зернобобові, всього	36,5	-	
з них горох	36,5	-	
Культури олійні, всього	30,8	38,9	+8,1
з них:			
– соя	26,8	31,3	+4,5
– соняшник	32,7	39,6	+6,9
– ріпак	31,1	41,9	+10,8
– буряки цукрові	514,0	735	+221

Джерело: розраховано за даними підприємства

Як видно з даних табл. 2, урожайність усіх культур підприємства впродовж 2022–2024 рр. мала чітку тенденцію до підвищення, що позитивно вплинуло на економічну ефективність розвитку рослинництва. Суттєве підвищення урожайності майже всіх культур дало змогу ПАП «Дзвін» вийти в число передових агропідприємств як в Чортківському районі, так і в Тернопільській області. В ПАП «Дзвін» досягли у 2024 р. рекордного рівня урожайності: пшениці – 91,8; кукурудзи на зерно – 107,6; ячменю – 71,0; цукрових буряків – 792,5 ц/га. В підприємстві працюють над підвищенням урожайності: гречки; гороху; олійних та інших культур.

Зазначимо, що в рослинництві ПАП «Дзвін» впродовж 2017–2024 рр. досягнуто порівняно високих економічних показників виробництва продукції (табл. 3). Як видно з таблиці, найвищої ефективності досягнуто на виробництві пшениці, кукурудзи на зерно та олійних культур. Ці культури забезпечили найбільше прибутку в розрахунку на реалізацію 1 ц продукції та порівняно найвищу їх рентабельність.

Водночас в 2024 р. призупинено реалізацію цінних продовольчих культур: гречки, гороху і ячменю, що обумовлює фахівців підприємства відновити ефективне виробництво і продаж вказаних культур.

Зазначимо, що порівняно високих показників досягнуто в молочному скотарстві підприємства. Так, поголів'я корів, їх продуктивність та інші показники наведено в табл. 4.

Як видно з даних табл. 4, в 2024 р. порівняно із 2017–2021 рр. збільшено: поголів'я корів до 337 голів, або на 118 голів; надій на корову – 10125 кг, або на 3616 кг; продаж молока до 37659 ц, або в 2,7 раза; прибуток в розрахунку на 1 ц молока до 1085,7 грн, або в 3,6 раза; рентабельність молочної галузі – 148,3 %, або на 90,5 % більше. Наведені показники засвідчують вагомий розвиток молочного скотарства впродовж 2017–2024 рр.

Таблиця 3

Показники економічної ефективності виробництва і продажу продукції в ПАП «Дзвін»
Чортківського району Тернопільської області

Продукція	В середньому за 2017–2021 рр.				2024 р.			
	ціна продажу 1 ц продукції, грн	собівартість 1 ц продукції, грн	прибуток на 1 ц продукції, грн	рентабельність продукції, %	ціна продажу 1 ц продукції, грн	собівартість 1 ц продукції, грн	прибуток на 1 ц продукції, грн	рентабельність продукції, %
Зернові й зернобобові, всього	442,4	286,4	156,0	54,5	665,8	464,63	201,17	43,3
з них:								
– пшениця	423,5	301,9	121,6	40,3	674,3	341,44	332,86	97,5
– кукурудза на зерно	459,9	270,3	190,4	70,4	733,6	415,08	318,52	76,7
– ячмінь	416,7	269,5	147,2	54,6	-	-	-	-
– гречка	1557,8	1222,9	334,9	27,4	-	-	-	-
– горох	499,9	302,1	197,8	65,5	-	-	-	-
Олійні культури, всього	1035,9	580,6	455,3	78,4	1738,5	912,11	826,39	90,6
з них:								
– соя	976,3	519,3	457,0	88,0	1541,6	869,96	671,64	77,2
– соняшник	785,7	389,8	395,9	101,6	1906,4	848,65	1057,75	124,6
– ріпак	1252,4	751,8	500,6	66,6	1767,7	1024,95	742,75	72,5
Буряки цукрові	84,0	77,8	6,2	8,0	143,0	103,76	39,24	37,8
М'ясо ВРХ	3101,6	2643,2	458,4	17,3	5675	6540	-865	-13,2
М'ясо свиней	2903,3	3743,8	-840,5	-22,4	4250	8853	-4603	-52,0
Молоко	703,8	526,5	177,3	33,7	1817,9	732,2	1085,7	148,3

Джерело: розраховано за даними підприємства

Таблиця 4

Показники економічної ефективності виробництва молока
в ПАП «Дзвін» Чортківського району Тернопільської області

Показники	В середньому за 2017–2021 рр.	в т. ч. за 2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	В середньому за 2022–2024 рр.	Відхилення в середньому 2022–2024 рр. (+, -) до 2017–2021 рр.
Поголів'я корів, голів	219	261	270	303	337	303	+84
Вироблено молока – всього, ц	14255	20690	21840	27438	34120	27809	+13554
Надій на корову, кг	6509	7927	8089	9055	10125	9178	+2659
Продано молока – всього, ц	14076	21383	21890	28143	37659	29231	+15155
Товарність молока, %	98,5	103,3	100,2	102,6	110,4	105,2	+6,7
Ціна 1 ц молока, грн	819,3	952,0	1273,5	1422,6	1817,9	1555,14	+735,84
Собівартість 1 ц молока, грн	519,9	405,8	703,6	561,9	732,2	670,41	+150,51
Прибуток на 1 ц молока, грн	300,3	546,2	569,9	860,7	1085,7	884,73	+584,43
Рентабельність молока, %	57,8	134,6	81,0	153,2	148,3	132,0	+74,2

Джерело: розраховано за даними підприємства

Постає питання, а чи досягнуто сталого розвитку молочного скотарства в ПАП «Дзвін»? Зазначимо, що аналізоване підприємство використовує 9470 га посівних площ земельних ресурсів і утримує лише 337 корів, або по 3,6 голів на 100 га посівної площі, що дуже мало.

Враховуючи досягнутий попит на збільшення обсягів виробництва молока в Україні, в ПАП «Дзвін» доцільно на перспективу (2030 р.) збільшити поголів'я корів до 800–1000 голів, що забезпечить відповідно 8,4–10,6 голів на 100 га посівної площі та сталий економічний розвиток молочної галузі.

Збитковим було в 2024 р. м'ясне скотарство в ПАП «Дзвін» (табл. 3), що свідчить про необхідність поліпшення рівня годівлі і догляду молодняку великої рогатої худоби у підприємстві.

Зазначимо, що тривалий період (2018–2024 рр.) залишається збитковим свинарство підприємства (табл. 5). Наведені показники засвідчили необхідність розробки на перспективу наукових теоретично-практичних рекомендацій щодо розвитку свинарства в ПАП «Дзвін».

Таблиця 5

**Динаміка розвитку свинарства у ПАП «Дзвін»
Чортківського району Тернопільської області**

Показники	Роки			Відхилення в середньому 2022–2024 рр. (+, -) до 2018–2021 рр.
	2017	В середньому за 2018–2021 рр.	В середньому за 2022–2024 рр.	
Поголів'я свиней всього, гол.	1314	1412	782	-630
в т. ч. основних свиноматок, гол.	220	220	115	-105
Продано м'яса свиней, ц	1372	1763	821	-942
Ціна 1 ц проданого м'яса свиней, грн	2654,5	2950,8	4682,1	+1731,3
Собівартість 1 ц проданого м'яса свиней, грн	2620,3	3962,2	6512,6	+2550,4
Отримано прибутку (+) /збитку (-) на 1 ц проданої свинини, грн	+34,2	-1011,4	-1830,5	+819,1
Отримано прибутків (+) / збитків (-) всього, тис. грн	+46,9	-1783,1	-1502,8	-280,3

Джерело: розраховано за даними підприємства

Зазначимо, що підвищення економічної ефективності функціонування свинарства насамперед залежить від застосування наукової системи його ведення, забезпечення раціональних організаційно-економічних параметрів подальшого розвитку галузі, запровадження прогресивних, ресурсощадних технологій виробництва м'яса, поліпшення ефективності використання наявних ресурсів.

Одним із важливих напрямів обґрунтування ефективної системи ведення свинарства є структура стада. Вона показує співвідношення статеві-вікових груп свиней, наявних на початок року. Ключовим моментом структури стада свиней є наявність основних і разових свиноматок та їх співвідношення. Саме свиноматки вирішують головну проблему свинарства – дають необхідну кількість поросят, що є основою для забезпечення певного обсягу виробництва свинини. Структура стада свиней показує, як працювали із стадом у минулому та необхідно працювати у наступних роках. Особливістю успішної роботи стада у наступному році є те, що на початок року необхідно мати відповідний фізіологічний стан маточного поголів'я. Зокрема, усі основні свиноматки мають бути на третьому-четвертому місяці поросності. Це дає змогу забезпечити отримання від них два опороси за рік.

Спеціалісти підприємства мають організувати роботу свиноферми так, щоб ремонтні свинки на початок року мали живу масу 120–130 кг кожна і бути готовими до парування. Кнурів-плідників заздалегідь готують до парувального сезону.

Зауважимо, що на кінець року у стаді не повинно бути жодної голови підсисних поросят, разових і перевіряємих (за якістю і кількістю народжених поросят) свиноматок. Переконані, що на товарних фермах треба відмовитися від перевіряємих свиноматок тому, що вони зумовлюють збитковість галузі. Для прикладу, більшість спеціалістів господарств, як свідчить практика, утримують перевіряємих маток більше року, отримують від них лише один опорос за рік і то слабкий – 6–7 поросят, що зумовлює нераціональне використання кормів, трудових та інших ресурсів. Вважаємо, що виробниче призначення перевіряємих свиноматок мають виконувати разові матки. Їх після опоросу оцінюють за кількістю приплоду та іншими показниками, а потім переводять в основне стадо або на відгодівлю. Практика свідчить, що поросята отримані від разових свиноматок, на 50 % дешевші, ніж від основних маток, що є вагомим чинником підвищення ефективності розвитку галузі. Так, наприклад, для проведення опоросу основних свиноматок витрати часу і матеріальних ресурсів здійснюються не менше 6-ти місяців, а разових – лише 3-х місяців (один до опоросу і два місяці підсосу). Все це переконує, що у структурі стада має бути мінімальна кількість основних свиноматок і максимальна –

разових маток, тобто співвідношення між ними має бути як 1:2; 1:3 і більше. Отже, вдосконалення структури стада у напрямі збільшення разових маток до 2–3 і більше голів на одну основну свиноматку є головним напрямком суттєвого збільшення виробництва м'яса свиней та підвищення економічної ефективності галузі як у кожному господарстві, так і в Україні загалом [7, с. 7].

Зазначимо, що від основної свиноматки при добрих умовах утримання і догляду тварин, можна отримати 1,8 опоросу – 8,5 ділових поросят за опорос до відлучення або всього 15,3 поросят. При співвідношенні основних і разових свиноматок 1:1 вихід поросят на основну матку збільшиться до 23,3 (15,3+8,0) голів. При утриманні двох разових маток вихід поросят на основну свиноматку збільшується до 31,3 голів, а при співвідношенні 1:3, тобто використанні трьох разових маток, вихід ділових поросят на основну свиноматку збільшується до 39,3 (15,3 + 3×8,0) голів.

Вивчення передового зарубіжного і вітчизняного досвіду ведення свиначства у підприємствах засвідчує, що збільшення разових маток до 2–3 і більше на одну основну свиноматку сприяє збільшенню обсягів виробництва та здешевленню м'яса свинини. Опрацювання наукової літератури та вивчення передового досвіду ведення свиначства дає змогу рекомендувати структуру стада свиней при різному співвідношенні основних і разових свиноматок (табл. 6).

Таблиця 6

Рекомендована структура стада свиней при різному співвідношенні основних і разових свиноматок

Групи свиней	Співвідношення основних і разових маток								
	1:1			1:1,5			1:2		
	Частка основних свиноматок у стаді, %								
	8 %	10 %	12 %	8 %	10 %	12 %	8 %	10 %	12 %
Кнури-плідники	1,1	1,4	1,6	1,3	1,6	1,9	1,5	1,9	2,2
Матки-основні	8	10	12	8	10	12	8	10	12
Ремонтний молодняк,	10,4	13,0	15,6	14,4	18,0	21,6	18,4	23,0	27,6
в т. ч. свинки	8	10	12	12	15	18	16	20	24
Відгодівельне поголів'я	80,5	76,6	70,8	76,3	70,4	64,5	72,1	65,1	58,2
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: [7, с. 8]

Дослідженнями встановлено, що вихід м'яса свинини випереджає витрати кормів при збільшенні основних свиноматок у стаді від 8 до 12 %. І, навпаки, зі збільшенням основних маток понад 12 % витрати кормів випереджають вихід свинини. Економічний інтерес викликає те, що збільшення кількості разових маток до 1,5–3,0 голів на одну основну сприяє збільшенню м'яса свинини над витратами кормів відповідно на 1,1–5,3 % порівняно із співвідношенням 1:1 між основною і разовою свиноматками. При цьому суттєво зменшуються витрати праці на виробництво одиниці продукції.

Таким чином, удосконалення структури стада свиней на фермах підприємств рекомендуємо проводити за такими напрямками:

– організацію технологічних процесів із відтворення та переміщення тварин необхідно здійснювати з таким розрахунком, щоб на кінець року у стаді не було жодної голови підсисних поросят, разових і перевіряємих свиноматок, що є особливою та необхідною умовою для успішного використання поставлених завдань у наступному році;

– збільшення кількості разових маток від 1 до 3 голів на одну основну дасть змогу збільшити вихід поросят і обсяги виробництва м'яса та зменшити собівартість продукції.

Другою важливою ланкою науково обґрунтованої системи ведення свиначства є відтворення стада. Отримання великої кількості поросят є обов'язком кожної ферми. Чим краще використовуються свиноматки, тим більше отримується поросят і виробляється м'яса свиней.

У кожному господарстві України доцільно застосовувати турові й ущільнені опороси. Для цього складають графіки парування й опоросів свиноматок. При цьому треба враховувати кліматичні, господарські та інші місцеві умови. Застосування турових опоросів свиноматок зумовлює розділення молодняка на племінне і товарне призначення, розподіл опоросів основних і разових маток, раціональне використання племінного молодняка.

Ущільнені опороси свиноматок практикують за групами свиней. За даними парування у кожную групу треба добирати таких свиноматок, щоб вони опоросились за 7–8 діб, по 3–4 голови щоденно. Стежити за тим, щоб працівники ферми (свинарки) не були перевантажені.

Рекомендований графік парування й опоросів свиноматок наведено в табл. 7.

Таблиця 7

**Рекомендований графік парування й опоросів свиноматок для ПАП «Дзвін»
Чортківського району**

Місяці року	Парування маток «Великої білої породи»			Опороси		
	основних, плідниками «Великої білої породи»	ремонтних свинок, плідниками породи «Ландрас»	разом	основних маток	разових маток	разом
Січень	-	50	50	20	-	20
Лютий	-	50	50	50	-	50
Березень	-	-	-	30	-	30
Квітень	40	-	40	-	-	-
Травень	40	-	40	-	50	50
Червень	-	-	-	-	50	50
Липень	-	-	-	-	-	-
Серпень	-	-	-	40	-	40
Вересень	20	-	20	40	-	40
Жовтень	50	-	50	-	-	-
Листопад	30	-	30	-	-	-
Грудень	-	-	-	-	-	-
Разом	180	100	280	180	100	280

Джерело: [7, с. 10]

Кількість основних маток становить 100 голів. Співвідношення їх до разових, як видно з даних табл. 7, становить 1:1. Враховуючи те, що основна свиноматка за рік дає 1,8 опоросів, а разова лише 1, то загальна кількість опоросів становитиме 280, у тому числі 180 основних і 100 разових свиноматок. Вихід ділових поросят при відлученні на основну матку становить 8,5 голів, разову – 8 голів.

Дуже важливо організувати осіменіння свиноматок так, щоб отримати перші турові опороси основних маток у січні-березні. Це дає змогу отримати від них два опороси за рік.

Необхідно зазначити, що з першого турового опоросу основних свиноматок у лютому-березні місяцях треба відібрати 100 голів ремонтних свинок. З різних причин буде вибраковано 350 поросят (15,0 %), їх планують реалізувати населенню. Решту 1880 поросят ставлять на відгодівлю, з них 1302 голови продають на м'ясо, а 578 голів залишають на кінець року.

З першого турового опоросу від кращих основних свиноматок відбирають добре розвинутих ремонтних свинок, вирощують їх до нового року. Середньодобовий приріст живої маси тварин має становити 390–410 грамів. На новий рік вони мають важити 120–130 кг і бути готові до парування. У січні-лютому їх парують, а опорос отримують літом (травень-червень) у таборах, в найсприятливішу пору року.

Для підвищення запліднення свиноматок після відлучення поросят їм дають 2–3 тижні відпочити, краще годують, поліпшують умови утримання. Кнурам-плідникам відпочинок збільшують до 1,5 місяця, звертають основну увагу на годівлю кормами, багатими на білок і вітаміни.

Варто зазначити, що саме рекомендована особливність парування й опоросів свиноматок має багато переваг. По-перше, максимально використовуються приміщення маточники та практикується утримання тварин у літніх таборах з використанням багаторічних трав. По-друге, збільшується вихід та збереження поросят. По третє, підвищується вага поросят при народженні та приріст живої маси при вирощуванні. При цьому створено умови для унеможливлення змішування поросят, отриманих від опоросів племінного і товарного призначення. Все це значно поліпшує умови праці обслуговуючого персоналу, спрощує організацію ведення племінної роботи, особливо відбір тварин, сприяє збільшенню виробництва продукції та скороченню витрат коштів, праці та інших ресурсів на одиницю продукції.

Згідно рекомендованого графіку парування свиноматок у господарстві отримують 280 опоросів маток. Народжуються 2330 голів поросят, з них 1530 голів від основних і 800 – від разових свиноматок (табл. 8).

Ремонтних свинок у кількості 100 голів парують у січні-лютому місяцях за рекомендованим графіком (див. табл. 7), отримують опороси у травні-червні, проводять оцінку і 20 найкращих маток переводять в основне стадо, а решту ставлять на відгодівлю і продають на м'ясо.

Таблиця 8

Рекомендований графік надходження поросят і використання їх протягом року в підприємстві

Показники	Місяці року			Всього за рік
	січень-березень	травень-червень	серпень-вересень	
Опорося свиноматок, гол.:				
– основних	100	-	80	180
– разових	-	100	-	100
Всього	100	100	80	280
Надійде поросят, гол.:				
– від основних маток	850	-	680	1530
– від разових маток	-	800	-	800
Всього	850	800	680	2330
Відібрано ремонтних свинок, гол.	100	-	-	100
Вибраковано і продано поросят населенню (15 %)	128	120	102	350
Поставлено на відгодівлю, гол.	622	680	578	1880
Залишилось на кінець року, гол.	-	-	578	578

Джерело: [7, с. 11]

Отже, на кінець року у стаді свиней не залишають жодної голови підсисних поросят та разових свиноматок. Рекомендований порядок турових опоросів із відповідною структурою стада свиней сприяє розвитку селекційно-плеїнної роботи, максимальному використанню зверхремонтного молодняка (свинок), збільшенню виробництва продукції та ефективнішому використанню кормів, трудових та інших ресурсів.

Важливим напрямом збільшення виробництва м'яса та підвищення ефективності функціонування галузі є промислове схрещування свиней (свиноматки породи Велика біла, а плідники – Ландрас). Помісні свиноматки дають на 10–12 % більше поросят при народженні, збільшують живу масу їх на 1–2 кг, прирости тварин – на 8–10 %. Поросята при відлучанні мають більшу вагу. При цьому термін відгодівлі скорочується на 10–20 днів.

За даними Уманського сільськогосподарського інституту, продуктивність помісних свиноматок за всіма показниками вища на 12–27 %, ніж чистопородних маток. А жива маса поросят при відлученні більша на 46,5 % [7, с. 13].

Головним напрямом підвищення ефективності свинарства є організація годівлі та утримання тварин. Практикою перевірено, що згодовування 1,5–1,8 кг дерті за добу (суміш ячменю (55 %), пшениці (35 %) і гороху (10 %), або ячменю (50 %), пшениці (15 %), кукурудзи (35 %) та зеленої маси (люцерна, конюшина, горохово-вівсяна мішанка, кропива тощо)) забезпечують середньодобовий приріст живої маси свиней 650–700 г за весь період вирощування до 170 кг.

З метою отримання високоякісного м'яса свиней пропонуємо заборонити використання стимуляторів росту свиней і годівлі тварин.

Вагомим напрямом поліпшення, оздоровлення й розвитку свинарства є літньо-табірне утримання, його практикують кращі господарства Європи, Азії, США, Канади та інших країн. Літньо-табірне утримання свиней відіграє важливу роль у профілактиці захворювання тварин, оздоровлення стада та підвищення його продуктивності. Особливо вигідно отримувати у літніх таборах опороси свиноматок, що сприяє збільшенню виходу поросят, поліпшенню їх росту та розвитку. Відхід молодняка не перевищує 4–5 %. Літньо-табірне утримання тварин дає змогу скоротити підсисний термін поросят на 10–15 діб і забезпечити прийняття двох опоросів у таборах, що сприяє ефективнішому використанню наявних ресурсів та здешевленню продукції.

Варто зазначити, що при правильній організації годівлі свиней можна досягти витрат кормів на 1 кг приросту до 4–4,5 кормових одиниць. Передовий досвід засвідчує, що добовий приріст молодняка, вирощуваного на раціоні, до складу якого входить збиране молоко (5–6 % загальної поживності), на 10–15 % більший порівняно з тими, що не отримували збираного молока. Це дає змогу отримувати більше продукції без додаткових витрат кормів і зменшити на 6–7 % собівартість свинини.

Практика роботи свиноферм України вимагає обґрунтування раціональних розмірів підприємств як за кількістю основних і разових свиноматок, так і за чисельністю відгодівельного поголів'я. Для аграрних підприємств України в сучасних умовах і на перспективу пропонуємо такі розміри свиноферм і комплексів (табл. 9). Малі та середні фермери, як свідчить практика, можуть функціонувати на основі внутрігосподарської спеціалізації з поєднанням молочного скотарства.

Таблиця 9

Рекомендовані розміри свиноферм для господарств України

Показники	Розмір ферм		
	малі	середні	великі
Наявність на початок року, гол.:			
– основних свиноматок	50	100	250
– ремонтні свинки спаровані у 1-му кварталі й переведені у разові матки	150	300	750
Співвідношення основних і разових маток, гол.	1 : 3	1 : 3	1 : 3
Отримано поросят за рік всього, гол., з них:	2085	4170	10425
– від основних маток (9 гол. × 1,8 опоросу)	810	1620	4050
– від разових маток (8,5 гол. × на 1 опорос)	1275	2550	6375
Використано поросят всього, гол., з них:	2085	4170	10425
– відібрано ремонтних й зверхремонтних свинок, гол.	150	300	750
у т. ч. для ремонту стада (20 %), гол.	10	20	50
Вибраковка і продаж поросят населенню (15 %), гол.	310	620	1560
– поставлено на відгодівлю, гол.	1625	3250	8115
Середньодобові прирости свиней, г:			
– поросята (підсисні), 0-2 міс.	300	300	300
– поросята (відлучені), 2-4 міс.	400	400	400
– ремонтні й зверхремонтні свинки	400	400	400
– молодняк на відгодівлі	500	500	500
Вироблено м'яса у живій вазі всього, ц	1922,8	3845,6	9605,8
Витрати кормів на 1 ц приросту, ц. корм. од., у т.ч.:	4,5	4,5	4,5
– концентрованих кормів, ц. корм. од.	2,9	2,9	2,9
Отримано на основну свиноматку:			
– м'яса у живій вазі, ц	40,4	40,4	40,4
– доходу у цінах 2021 р., тис. грн	121,1	121,1	121,1
– валового прибутку, тис. грн	45,8	50,1	55,8

Джерело: [7, с. 22]

Рекомендований порядок розвитку свинарства за малим розміром свиноферми (50 основних маток), а після (через 2–3 роки) практично може перейти на середній розмір свиноферми (100 основних маток). Саме такий середній розмір ферми добре вписується у розмір ПАП «Дзвін» та забезпечить ефективне ведення свинарства у підприємстві.

Варто зазначити, що суттєве збільшення поголів'я молочного стада і свиней згідно перспективного розвитку, зобов'язує управлінський апарат ПАП «Дзвін» організувати міцну і стабільну кормову базу для тваринництва. Основними організаційно-економічними напрямками ефективного подальшого розвитку кормозабезпечення галузей тваринництва у ПАП «Дзвін» є підвищення урожайності всіх сільськогосподарських культур, вдосконалення структури посівних площ та ін.

Потужним напрямом поліпшення кормозабезпечення тваринництва в ПАП «Дзвін» має стати розвиток ріпаківництва та доцільне будівництво заводу потужністю на 20–30 тис. т/рік виробництва ріпакового біодизеля другого покоління, що відповідає вимогам країн ЄС. Уникнення можливих ризиків щодо забезпечення сировиною для заводу вирішуються шляхом домовленості з керівниками підприємств району про постачання ріпаку на обмін біодизеля.

Варто зазначити, що будівництво заводу і його добре організована робота забезпечать щорічну потребу підприємства у біодизельному пальному, що сприятиме зменшенню собівартості аграрної продукції та зростанню економічної ефективності роботи підприємства. Водночас виробництво біодизеля дасть змогу забезпечити молочне скотарство й свинарство цінними концентрованими кормами (макуха), що буде сприяти підвищенню продуктивності тварин.

Вважаємо, що робота заводу в підприємстві дасть змогу на перспективу забезпечити: збільшення робочих місць; зміцнення економіки всіх підрозділів підприємства загалом; поліпшити соціальний рівень життя селян та місцевого довкілля. Організаційно-економічні показники будівництва й функціонування заводів різної потужності з виробництва біодизеля в Україні детально описано в [8].

Таким чином, ведення свинарства за рекомендованими нами напрямками і показниками забезпечить підприємству високоприбуткове функціонування підрозділу, який буде виробляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього і зовнішнього ринків, забезпечувати раціональні організаційно-економічні параметри подальшого розвитку підрозділу на основі запровадження прогресивних, ресурсощадних технологій виробництва м'яса, поліпшення ефективності використання наявних ресурсів.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження в ПАП «Дзвін» стали підставою пропонувати:

1. Подальший розвиток підрозділів рослинництва в ПАП «Дзвін» доцільно розвивати в напрямі підвищення урожайності всіх культур на основі запровадження інноваційних технологій вирощування й збирання врожаю; раціонального використання виробничих ресурсів; поліпшення організації праці та збільшення посівних площ ріпаку з метою переробки його на біодизель в перспективі.

2. Молочне скотарство має бути головною галуззю виробництва продукції тваринництва. Враховуючи стабільний попит на збільшення обсягів виробництва молока в Україні, у підприємстві доцільно на перспективу (2030 р.) збільшити поголів'я корів до 800–1000 голів, відповідно 8,4–10,6 голів на 100 га посівної площі, що забезпечить сталий економічний розвиток як молочної галузі, так і підприємства загалом.

3. Збиткове м'ясне скотарство (2024 р.) свідчить про необхідність, поліпшення рівня годівлі й догляду молодняка великої рогатої худоби в підприємстві.

4. Розвинуто наукові теоретично-практичні рекомендації щодо подальшої організації системи ведення прибуткового свинарства в досліджуваному підприємстві, які на відміну від діючої організації розвитку свинарства в більшості підприємств України мають певні відмінності, зокрема:

- обґрунтовано структуру стада свиней в напрямі раціонального співвідношення статеві-вікових груп тварин на початок кожного року. Зокрема, усі основні свиноматки мають бути на 3–4 місяці поросності, що дасть змогу забезпечити отримання від них два опороси за рік;

- в структурі стада доцільно зменшити мінімальну кількість основних свиноматок і максимальну – разових маток, співвідношення між ними довести як 1:2; 1:3 і більше, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва та суттєвого здешевлення м'яса свинини;

- запропоновано: графіки парування й опоросів свиноматок; надходження порослят й використання їх протягом року; розміри свиноферм як для ПАП «Дзвін», так і підприємств України, що сприятиме ефективному повоєнному відродженню свинарства.

5. Суттєве збільшення поголів'я тварин на перспективу в ПАП «Дзвін» обумовлює доцільність будівництва заводу з виробництва 20–30 тис. т в рік дизеля з ріпаку. Це забезпечить потребу: збільшення виробництва концентрованих кормів для тваринництва, дизельного палива для потреб підприємства, сприятиме подальшому розвитку економіки підприємства й поліпшення соціальних умов села.

Література

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : моногр. 2-ге вид., без змін. Київ, 2006. 292 с.
2. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія / М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. Н. Скупий та ін. ; за ред. М. Я. Дем'яненка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.
3. Дудар Т. Г. Розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 1. С. 60-69.
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю. О. Лупенка. О. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.
5. Наукові основи агропромислового виробництва в Зоні Лісостепу України / редкол.: М. В. Зубець (голова) та ін. Київ : Аграр. думка, 2010. 980 с.
6. Пархомець М. К., Павленко О. М. Наукове забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства України : наук.-практ. реком. / за ред. д.е.н., проф. М. К. Пархомця. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 28 с.
7. Пархомець М. К., Павленко О. М. Організаційно-економічне забезпечення ефективного виробництва м'яса свиней у господарствах України : науко.-практ. реком. / За ред. д.е.н., проф. М. К. Пархомця. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 28 с.
8. Пархомець М. К., Уніят Л. М., Чорна Н. П., Градовий В. В. Організаційно-економічні напрями ефективного виробництва та переробки ріпаку на біодизель в Україні. *Інноваційна економіка*. 2023. № 3[95]. С. 16-29.
9. Уніят Л. М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 586 с.
10. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2006), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, analiz* [Efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis], monograph, 2nd ed., Kyiv, Ukraine, 292 p.
2. Demianenko, M.Ya. (Ed.), Sabluk, P.T., Skupyi, V.M. et al. (2011), *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru APK* [State policy of financial support for the development of agrarian sector of agroindustrial complex], monograph, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 372 p.
3. Dudar, T.H. (2019), "Development of innovative activity in the agricultural sector of the Ukrainian economy", *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, Iss. 1, pp. 60-69.
4. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak, V.Ya. (Eds.) (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period till 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 218 p.
5. Zubets, M.V. et al. (Eds.) (2010), *Naukovi osnovy ahropromysloвого vyrobnytstva v Zoni Lisostepu Ukrainy* [Scientific foundations of agro-industrial production in the Forest-Steppe Zone of Ukraine], Ahrar. Dumka, Kyiv, Ukraine, 980 p.
6. Parkhomets, M.K. (Ed.) and Pavlenko, O.M. (2009), *Naukove zabezpechennia efektyvnoho rozvytku molochnoho skotarstva Ukrainy: nauko.-prakt. rekom.* [Scientific support for the effective development of dairy cattle breeding in Ukraine: scientific and practical recommendations], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 28 p.
7. Parkhomets, M.K. (Ed.) and Pavlenko, O.M. (2009), *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia efektyvnoho vyrobnytstva miasa svynei u hospodarstvakh Ukrainy: nauko.-prakt. rekom.* [Organizational and economic support for the effective production of pig meat in Ukrainian farms: scientific and practical recommendations], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 28 p.
8. Parkhomets, M.K., Uniat, L.M., Chorna, N.P. and Hradovyi, V.V. (2023), "Organizational and economic directions for the effective production and processing of rapeseed into biodiesel in Ukraine", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3[95], pp. 16-29.
9. Uniat, L.M. (2019), *Orhanizatsiino-ekonomichni zasady innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv ahropromysloвого biznesu v konkurentnomu seredovyshchi* [Organizational and economic principles of innovative development of agro-industrial enterprises in a competitive environment], monograph, TNEU, Ternopil, Ukraine, 586 p.
10. Yatsiv, I.B. (2013), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv* [Competitiveness of agricultural enterprises], monograph, Ukrainskyi bestseler, Lviv, Ukraine, 427 p.

Пархомець М.К., Уніят Л.М., Чорна Н.П., Градовий В.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є ретроспективний аналіз досягнутого рівня ефективності виробництва аграрної продукції та обґрунтування напрямів ефективної діяльності підрозділів підприємства ПАП «Дзвін» на перспективу.

Методика дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження стали базові положення економічної теорії та наукові розробки вчених. В процесі дослідження використані такі методи: ретроспективний аналіз тенденцій щодо економічної ефективності виробництва продукції рослинництва і тваринництва в ПАП «Дзвін»; монографічний (висвітлення досвіду функціонування кращих підприємств України); статистично-економічний (вивчення впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на ефективність виробництва і збут аграрної продукції); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків, літературних джерел) та інші.

Результати дослідження. В статті висвітлено сучасний економічний стан діяльності підрозділів аграрного підприємства, обґрунтовано організаційно-економічні напрями їх ефективної діяльності на перспективу. Розвинуто наукові рекомендації щодо перспективної організації системи ведення прибуткового свинарства в підприємствах України. Оптимізовано раціональні ферми за чисельністю поголів'я свиней: малі; середні; великі для підприємств країни.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено гальмівні чинники та розроблено рекомендації щодо підвищення прибутковості та подальшого ефективного розвитку підрозділів підприємства. Запропонована доцільність будівництва заводу потужністю 20–30 тис. т/рік виробництва високоякісного біодизеля з ріпаку, що сприятиме сталому економічному розвитку підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновані науково-методичні рекомендації та практичні розробки дають змогу сформулювати стратегію подальшого ефективного розвитку підрозділів як аналізованого ПАП «Дзвін», так і діючих підприємств країни, що має важливе значення, особливо для подальшого розвитку свинарства в умовах повоєнного періоду відродження України.

Ключові слова: підрозділи підприємства, виробництво продукції, собівартість й ціна продукції, прибутковість й збитковість виробництва, ресурсощадні технології, рентабельність підрозділу й підприємства.

Parkhomets M.K., Uniat L.M., Chorna N.P., Hradovyi V.V.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC DIRECTIONS OF EFFECTIVE ACTIVITY OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is a retrospective analysis of the achieved level of agricultural production efficiency and substantiation of the directions of effective activity of the divisions of the enterprise PAE (Private agro-industrial enterprise) "Dzvin" for the future.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study was the basic provisions of economic theory and scientific developments of scientists. The following methods were used in the research process: retrospective analysis of trends in the economic efficiency of crop and livestock production in PAE "Dzvin"; monographic (covering the experience of the best enterprises in Ukraine); statistical and economic (study of the influence of internal and external factors on the efficiency of production and sales of agricultural products); abstract and logical (theoretical generalizations and formation of conclusions, literary sources) and others.

Findings. The article highlights the current economic state of the activities of the divisions of the agricultural enterprise, substantiates the organizational and economic directions of their effective activity for the future. Scientific recommendations are developed for the prospective organization of the system of conducting profitable pig farming in enterprises in Ukraine. Optimized rational farms by the number of pig herds: small; medium; large for the country's enterprises.

Originality. Inhibiting factors were identified and recommendations were developed to increase profitability and further effective development of the enterprise's divisions. The feasibility of building a plant with a capacity of 20-30 thousand tons/year for the production of high-quality biodiesel from rapeseed was proposed, which will contribute to the sustainable economic development of enterprises.

Practical value. The proposed scientific and methodological recommendations and practical developments make it possible to form a strategy for further effective development of divisions of both the analysed PAE "Dzvin" and operating enterprises of the country, which is of great importance, especially for the further development of pig farming in the conditions of the post-war period of revival of Ukraine.

Key words: divisions of the enterprise, production, cost and price of products, profitability and unprofitability of production, resource-saving technologies, profitability of the division and enterprise.

Дата надходження рукопису: 02.05.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 04.06.2025 Дата публікації: 30.06.2025